

G. PETKEVICAIŲ BITE
PANEVĖŽYJE

Gabrielė Petkevičaitė - Bitė

1861 m. — 1943 m.

Refas kuris iš lietuvių literatūros ir kultūros darbuotojų išgyveno tiek istoriškai dramatiškų įvykių, skirtų Lietuvos daliai, kaip panevėžietė G. Petkevičaitė-Bitė. Dar neryšūs kūdikiškai suvokti 1863 m. sukilimo įvykiai, 1905 metų revoliucija, Pirmas pasaulinis karas, Spalio revoliucija ir pagaliau Ant-rasis pasaulinis karas. Likimas jai nepašyškstėjo skausmo, širdgėlos, vargų ir darbų. Kita vertus, šie kančių keliai, kuriais rašytoja ėjo visą gyvenimą, suformavo ją kaip asmenybę, bandžiusią savo kūryboje aprėpti visas gyvenimo puses su didele širdies meile ir išmintimi. Bitė nebuvo pasyvi įvykių stebėtoja ir aprašinėtoja — gyvenimas ją nešė pačiais pavojingiausiais sūkuringos srovės verpetais, tik trumpam suteikdamas ramesnio atokvėpio valandėles. Ne gamtos aprašinėjimas, jos idilija, o žmogus rūpėjo rašytojai visą gyvenimą. Jo išvedimas iš tamsos, iš socialinės priespaudos, žmogiškosios vertės pajutimo ugdymas, lietuviško žodžio skambumu jam pasakyti, — koks tu esi didis žmogau — tikriausiai tai buvo rašytojos tikslas.

Būsimoji rašytoja augo tokioje aplinkoje, kur buvo rodoma pagarba paprastam darbo žmogui, teikiama visokeriopa pagalba.

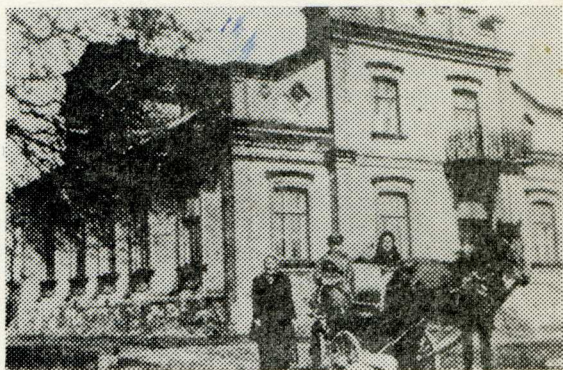
Pasimokiusi namuose, baigus aukštesnius mokslus Mintaujoje 1879 metais, Gabrielė, tėvo prašoma, lieka dirbti ligoninėje ir vaistinėje. Tačiau nei medicininis darbas prie gydytojo tėvo, nei vėliau 1886 metais baigti bitininkystės kursai jos nepatenkino — ji ieškojo dvasios sparnų. O tie sparnai, kaip vėliau paaiškėjo, buvo literatūrinis darbas, kultūrinė veikla.

Jos gimtasis Puziniškis tampa ta vieta, kur su-bėgdavo daugelio ryškesnių kultūros veikėjų keliai. Nuolatės lankydavosi J. Basanavičius, J. Jablonskis, P. Višinskis, J. Biliūnas, V. Mickevičius-Kapsukas, V. Didžiulytė bei buriuodavosi demokratiškai nusiteikę studentai, apylinkės jaunimas.

Vyko karštos diskusijos politiniais, kultūros ir meno klausimais. Juoba, kad pasaulyje brendo di-

Gabrielė Petkevičaitė 1867 m.

Rašytojos sodyba Puziniškyje apie 1868 m.

**Būsimoji rašytoja su draugėmis
apie 1874 m. stovi pirma iš dešinės.**

deli įvykiai, susiję su 1905 metų revoliucija Rusijoje ir Lietuvoje, spaudos atgavimu ir reikalingumu orientuotis tuose įvykiuose.

Į literatūrą Gabrielė ėmė belstis labai trumpais rašinėliais, kuriuose tilpo jos įspūdžiai iš gyvenimo. Autorę jaudino betėsės moters dalia, jos siauras, buities užtemdytas gyvenimas, vaikų tamsumas. Atsitiktinai pakliuvęs jai „Varpo“ numeris sužadino norą daug rašyti, alsuoti tomis idėjomis, vykdyti jo programą. Šiame žurnale pasirodė pirmosios rašytojos vaizdelių ir apsakymų publikacijos, o kiek vėliau išeina knygos „Krislai“, „Vilkiene“. „Varpo“ redaktorius V. Kudirka tampa jos gyvenimo veiklos idealu bei pavyzdžiu.

P. Višinskis, žinodamas Bitės išsimokslinimą ir jau turinčią patyrimą kūryboje, atveža jai pirmą J. Žymantienės, savo kaimynės, apsakymą „Piršlybos“. Bitė kartu su Jablonskiu, atidžiai perskaitę rankraštį, įsitikina susidūrę su neeilinio talento autore. Ištaisę klaidas ir pavadinę „Rudens vakaru“, jie pasiunčia apsakymą spaudai „Žemaitės“ slapyvardžiu. Nuo šiol Bitė pastoviai domisi Žemaitės gyvenimu, jai finansiškai padeda, kviečiasi į Puziniškį. Ši pažintis perauga į gilią ir gražią draugystę, kuri tęsiasi iki Žemaitės mirties. Paveikta XIX a. pabaigos švietėjiško sąjūdžio, Bitė ryžtasi įsteigti tokią draugiją, kuri materialiai padėtų gabiems jaunuoliams, besiveržiantiems į mokslą. Kartu su drauge rašytoja J. Juškyte, maždaug nuo 1894 metų ima šelpti savo bendraminčius.

Į Taip gimsta „Žiburėlio“ draugija, kurios „krikšto tėvas“ buvo J. Jablonskis. Į šią draugiją savo indėlį įnešė ir Panevėžio apylinkėse gyvenusi Elz. Jodinskaitė. Beje, palaidota šalia Bitės. „Žiburėlio“ draugija šelpė V. Kudirką, Žemaitę, J. Biliūną, M. K. Čiurlionį, J. Zikarą, J. Janonį, B. Bučą ir labai daug kitų.

Kaip prisimena Bitė, į Puziniškį sruvo jaunimas, ieškodamas atsakymų į laikmečio klausimus ir, kas be ko, tikėdamiesi materialinės paramos. Į šį knibždantį žmonių Puziniškį užsukdavo ir knygnešys J. Bielinis. Bitė rašė prisiminimuose: „Mūsų namas stovėjo pavieškelėj, be to, jis buvo pilnas svetimų žmonių. Bielinis visuomet skubėjo kuo greičiausiai iš mūsų išsinešdinti“. Rašytoja prisimena jį buvusį nepaprastai veiklų, kraštutinių sumanymų žmogų.

Gabrielė, baigusi Mintaujos gimnaziją 1881 m.

Gabrielė apie 1885 m.

**Gabrielė Petkevičaitė pradėjusi bendradarbiauti
spaudoje 1890 m.**

Panevėžietės sveikina rašytoją su 75-ju metinių jubiliejumi 1936 m. Virš jubiliatės — S. Nėris

1899 metais rašytoja su draugų būreliu pastato Palangoje pirmą lietuvišką vaidinimą — Keturakio komediją „Amerika pirtyje“. Tuos sunkumus spaudos draudimo metais, tekusius jiems nugalėti, aprašo atsiminimų knygoje „Iš mūsų vargų ir kovų“.

1907 metais Bitė pirmininkauja Pirmame moterų suvažiavime Kaune, aktyviai gina moterų teises.

Pirmasis pasaulinis karas ją užklumpa Puziniškyje ir atkerta nuo viso pasaulio. Ji akivaizdžiai patiria karo baisybes, žmonių kančias. Bitė ne tik gydo, slaugo sužeistuosius, bet ir imasi plunksnos, rašo garsųjį „Karo metų dienoraštį“. Tuo metu kviečia jaunimą ir pasiryžta teikti jiems elementarias mokslo žinias. Šie kursai išvedė į žmones žinomą skulptorių B. Bučą. Jis su dėkingumu prisimena tą jautrą rašytojos dėmesį, skirtą meniniams gabumams ug-

Rašytoja su savo šeimininke M. Galiauskaite 1940 m.

dyti ir kaip jis, akmenskaldžio vaikas, Bitės buvo išvestas į didžiojo meno pažinimą.

Bitės dėka į meno pasaulį išėjo ir J. Zikaras, dovanotame paveiksle užrašęs: „Pirmajai aušrelei, apšvietusiai mano tamsų ir spygliuotą taką prie dailės. 1924 metai, Panevėžys“.

Kaip yra talentingi muzikai, dailininkai, rašytojai, nes talento neišmokstama, taip ir pedagogams reikalingas talentingumas. Bitė buvo talentinga pedagogė iš prigimties ir pašaukimo. Ši darbo kelią pradėjusi daraktore 1879 metais, ji su pertraukomis dirbo iki senatvės.

Savo kursų Puziniškyje laikais rašytoja išugdė patikimą pagalbininką iš Naurašilių S. Juzeną (g. 1982 m.). Tai buvo auksinių rankų žmogus, mokytojas, kuriuo rašytoja žavėjosi ir kaip kaimynu didžiavosi.

Paskutinė rašytojos gyvenamoji vieta.

Dabar memorialinis muziejus. P. Cvirkos g-jė Nr. 18

Jau mokytojaudama Panevėžyje nuo 1919 metų Bitė pasineria į šio miesto kultūrinį gyvenimą, įsteigia „Meno kuopą“ įvairiems talentams ugdyti, įneša gaivaus vėjo to meto konservatyvioje gimnazijoje. Jos erudicija, aukšti humanistiniai idealai, nepaisymas tikybinių kanonų žavėjo mokinius, bet nepatiko gimnazijos vadovybei. Bitė, Zikaras, Grigonis, Karka, Dobilas ir kiti buvo tas būrys didžiųjų pedagogų, kurie išgarsino Panevėžio gimnaziją kaip „mažąjį“ vidurio Lietuvos universitetą. Rašytoja, sąlyginai patenkinta savo darbu mokykloje, rengia vakarus, išvykas literatūrinėmis vietomis, aplanko su mergaitėmis J. Jablonskį, Maironį, Vaižgantą, artimai susibičiulauja su daktaru A. Domaševičiumi, susitinkėja su Didžiuliais. Šalia pedagoginio darbo Bitė parašo „Pasaulinės literatūros vadovėlį“, o taip pat užbaigia „Karo metų dienoraštį“. Visgi ji, nepaisant

Paminklas rašytojai Panevėžyje.

Autorius B. Bučas.

didelių nuopelnų, turi mokyklą 1924 metais apleisti. Sunkios darbo ir gyvenimo sąlygos, nesutarimai su mokyklos vadovybe pakirto sveikatą, ir tai buvo pretekstu iš mokytojos pareigų ją atleisti.

Tačiau ji, nebeturėdama klasių, visvien pasiliko mokytoja, linkusia atsakyti į daugelį jaudinančių klausimų, širdies gerumu visus sušildyti.

Bitė nepalūžla. Apie metus laiko Puziniškyje ji vėl moko apylinkių jaunimą ir vaikus. O nuo 1927 metų, jau galutinai atsisveikinusi su Puziniškiu, visam laikui apsigyvena Panevėžyje, rūpinasi „Žiburėlio“ veikla, renkama kaliniams šelpti draugijos pirmininke, siuntinėja politiniams kaliniams knygas.

1932 metais rašytoja atsikelia į dabartinę P. Cvirkos gatvę ir čia pergyvena keletą džiaugsmingų įvykių. Čia baigia rašyti romaną „Ad astrą“,

1936 metais pažymimos jos 75-osios gimimo metinės, ją sveikina tuo metu mokytojavusi Panevėžyje S. Nėris. Galop Bitės sveikata gerokai pasilpsta, rašo daugiausia atsiminimus, laiškus, skundžiasi senatve, tikisi dar tapti kūrybinga. Labai ją sukrečia ištikimų draugų J. Tumo-Vaižganto ir J. Lindės-Dobilo mirtis.

Pasaulyje klaidžioja karo šmėkla.

„Džiaugiuosi dabar tik tuo, kad Vilnius grąžinamas, ir ketinu, jei dar gyva būsiu, tą brangų miestą aplankyti“, — rašė 1940 metų pradžioje Bitė.

Deja, šiems kukliems rašytojos norams nebuvo lemta išsipildyti. 1943 metais, siaučiant Lietuvoje vokiečių okupacijai, prižiūrima Marytės Galiauskaitės, rašytoja mirė.

Jos kapas — Ramygalos gatvės kapinėse, jos atminimui saugoti P. Cvirkos g. 18 įkurtas memorialinis muziejus.

Paruošė A. DAGELIS. Tekstas J. MĖDŽIAUS.
Viršelis dailin. A. VYTĖNO. Išleido LTSR Kraštotyros
ir paminklų apsaugos draugijos Panevėžio skyrius.
